

Samhället drar sig tillbaka

– en rapport om arbetsmiljön på våra bibliotek

Anna Troberg,
förbundsordförande

Förord

Biblioteken hamnar ofta i fokus för både genuin omtanke och löst tyckande – med blandat resultat. I kölvattnet av slutarbetet med den nationella biblioteksstrategin har lovorden om biblioteken haglat. Politiska beslutsfattare på alla möjliga nivåer har nickat instämmande kring det av strategin myntade begreppet ”demokratins skattkammare” och betonat vikten av att stärka biblioteken.

DIK skriver under på alla dessa lovord. Biblioteken och den kompetens som finns i dem är en beundransvärd och viktig grund för vårt demokratiska samhälle. Men, när DIK nu för tredje gången presenterar en rapport om hur det står till med arbetsmiljön på landets bibliotek, så kan vi ännu en gång konstatera att den sociala oron har ökat kraftigt och med den också problemen. Det finns naturligtvis skillnader mellan olika bibliotek, men den nedåtgående trenden har om något accelererat, inte avstannat.

Behovet av att stärka biblioteken är stort, men det krävs mer än så. Samhället omkring biblioteken måste också stärkas. På många platser är biblioteket den enda verksamheten som är öppen för allmänheten utan motkrav. I takt med att samhället drar sig tillbaka – till exempel psykiatri, missbruksvård, ungdomsverksamhet, och myndigheter – tvingas biblioteken axla ett ansvar långt större än det som stipuleras av bibliotekslagen.

I rapporten kan man också tydligt se att problemen är störst i de områden där utsattheten ofta är som störst – i storstädernas förorter. Det är extra olyckligt, då bibliotekens verksamhet just i dessa områden har möjlighet att göra allra störst positiv skillnad, under förutsättning att resten av samhället tar sitt ansvar. Bibliotek är fantastiska, men det är inte realistiskt att tro att de kan lösa stora samhällsproblem på egen hand.

Ett resultat av de eskalerande problemen är att allt fler bibliotekarier ställer sig positiva till portning från bibliotek. Frisvaren indikerar dock att man då främst tänker sig en tidsbegränsad portning. Det är lätt att förstå uppgivenheten inför besökare som gång på gång missköter sig, men tanken om portning är behäftad med en rad praktiska problem.

DIK avråder därför starkt från portning i ett remissyttrande till lagförslaget om tillträdesförbud. Dels för att det rimmar illa med bibliotekens lagstadgade demokratiska uppdrag. Dels för att det skulle ställa helt nya krav på bemanning i bibliotek som redan nu ofta är underbemannade. Bibliotekarier måste få vara bibliotekarier och inte tvingas bli dörrvakter.

Det finns ingen quick-fix för att lösa de problem som framträder i rapporten, men det finns lösningar – om arbetsgivare och politiska makthavare omsätter fina ord i faktisk handling och reella resurser. Med intensifierat arbetsmiljöarbete och stärkta lokalsamhällen går det att vända trenden uppåt.

”Bibliotek är fantastiska, men det är inte realistiskt att tro att de kan lösa stora samhällsproblem på egen hand.”

Innehåll

Förord

Sammanfattning	1
DIK kräver nolltolerans mot hot och våld på biblioteken	2
Om rapporten och respondenterna	3
Resultat	4
Social oro	4
Aggressivt beteende	5
Kränkningar och trakasserier	5
Hot och våld	6
Hot och påtryckningar kopplade till medieinköp	7
Skadegörelse, droghandel och polisanmälan	8
Förebyggande säkerhetsåtgärder	9
Rutiner, utbildning och handlingsplaner	9
Resultat av åtgärder	10
Önskemål om åtgärder	11
Trygghet och hälsa	12
Avslutning	15
Utvecklingen på biblioteken är ett ansvar för hela samhället	15
Arbetsmiljöarbete ska ske systematiskt	17
Referenser	18

Om DIK

DIK är facket för alla som arbetar eller studerar inom kultur och kommunikation. DIK har fler än 20 000 medlemmar runt om i landet och ingår i Saco, Sveriges akademikers centralorganisation. DIK är partipolitiskt obundet.

Sammanfattning

Det här är DIK:s tredje undersökning om social oro, hot och våld på biblioteken. Rapporten speglar utvecklingen de senaste två åren (2017–2019). I resultaten finns några ljuspunkter, men på det stora hela har arbetsmiljön på biblioteken tyvärr försämrats.

Förändring 2017–2019

- Andelen som upplevt social oro har ökat från 86 procent till 93 procent på folkbiblioteken, och från 59 procent till 80 procent på skolbiblioteken.
- Andelen folkbibliotekarier som utsatts för hot har minskat med fem procentenheter och ligger nu på 14 procent.
- Andelen som upplevt våld eller våldsamma situationer har ökat från 39 procent till 55 procent på folkbiblioteken, och från 24 procent till 42 procent på skolbiblioteken.
- 23 procent av folkbibliotekarierna har upplevt påtryckningar kopplade till medieinköp. Det är ungefär samma nivå som 2017. Flera skriver att man gör inköp för att inte riskera bråk eller kritik, och att man påverkas av både media och allmänhet.
- Social oro, kränkningar, skadegörelse och hot och våld är mer förekommande på bibliotek som ligger i en förort till en storstad, än på andra bibliotek. Något vi inte sett i tidigare rapporter.
- 60 procent av folkbibliotekarierna svarar att det förekommer att de arbetar ensamma i biblioteket. Det är en ökning med tolv procentenheter. 35 procent av folkbibliotekarierna arbetar ensamma dagligen eller flera gånger i veckan.
- Var femte folkbibliotekarie (20 procent) och skolbibliotekarie (20 procent) har under de senaste två åren bytt eller funderat på att byta jobb på grund av social oro, hot eller våld. Det är fler än föregående rapport (19 procent respektive 16 procent).
- Trots det uppger de allra flesta att de alltid (39 procent) eller oftast (58 procent) känner sig trygga på biblioteket där de arbetar. Siffrorna är i linje med den förra rapporten.

Nya frågor för i år

- Var femte kvinnlig folkbibliotekarie har utsatts för sexuella trakasserier eller övergrepp i sitt arbete under de senaste två åren (21 procent).
- 36 procent av folkbibliotekarierna och 19 procent av skolbibliotekarierna har upplevt hot, våld och skadegörelse av rasistisk eller främlingsfientlig karaktär under de senaste två åren. Till exempel i form av affischer med

Andelen som upplevt social oro har ökat från 86 procent till 93 procent på folkbiblioteken, och från 59 procent till 80 procent på skolbiblioteken.

Var femte folkbibliotekarie och skolbibliotekarie har under de senaste två åren bytt eller funderat på att byta jobb på grund av social oro, hot eller våld.

Var femte kvinnlig folkbibliotekarie har utsatts för sexuella trakasserier eller övergrepp i sitt arbete under de senaste två åren.

36%

av folkbibliotekarierna har upplevt hot, våld och skadegörelse av rasistisk eller främlingsfientlig karaktär under de senaste två åren.

rasistiska och nazistiska budskap, eller klotter och hakkors i böcker eller på inredning.

- 47 procent av folkbibliotekarierna och 20 procent av skolbibliotekarierna svarar att droghandel förekommit på biblioteket de senaste två åren.
- Var femte folkbibliotekarie svarar att deras hälsa påverkas negativt av social oro, hot eller våld på arbetsplatsen (21 procent).

Orsaker och åtgärder

- Likt tidigare svarar de allra flesta att ett förändrat samhälle utanför biblioteket är den främsta orsaken till social oro (66 procent). I frisvaren beskriver många nedskärningar på biblioteken och bland andra samhällsinstanser, och att förväntningarna på bibliotekaryrket har förändrats.
- En större andel svarar att biblioteket har en handlingsplan för hur svåra och hotfulla situationer ska hanteras (71 procent jämfört med 67 procent). Däremot känner bara 45 procent att de fått tillräckligt stöd och utbildning för att hantera eventuella situationer.
- 74 procent av folkbibliotekarierna och 63 procent av skolbibliotekarierna svarar att åtgärder har vidtagits till följd av social oro, hot eller våld de senaste två åren. Av dem tycker drygt tre av tio att åtgärderna har lett till minskad förekomst av social oro, hot och våld, och ungefär hälften att tryggheten på biblioteket har ökat och arbetsmiljön förbättrats.
- En ny fråga för i år är hur respondenterna ställer sig till portning av besökare som återkommande stör ordningen. 49 procent är positiva, 16 procent är negativa och 35 procent vet inte. Av frisvaren framkommer att de flesta anser att portningen ska vara tillfällig.

DIK kräver nolltolerans mot hot och våld på biblioteken

Arbetsgivare har ansvar för att:

- Bedriva ett systematiskt arbetsmiljöarbete och definiera hot, våld, oro och oordning på biblioteken som ett arbetsmiljöproblem.
- Varje arbetsplats har nedskrivna och kända rutiner för att anmäla incidenter, förankrade hos personal och arbetsgivare, och att varje incident rapporteras och hanteras.
- Varje arbetsplats har en handlingsplan för hur biblioteks-personalen ska möta svåra och hotfulla situationer.
- Personalen har utbildning för att hantera svåra och hotfulla situationer.
- Ensamarbete inte förekommer på folkbibliotek.

Politiker har ansvar för att:

- Biblioteken har tillräckliga resurser att utföra sitt uppdrag och samtidigt upprätthålla en god arbetsmiljö.
- Säkerställa att samhällets utsatta inte blir bibliotekens ansvar genom att tillhandahålla fler ytor där alla är välkomna, och se till att aktörer med ansvar för utsatta människor ges tillräckliga resurser för att klara sitt uppdrag.
- Stärka socialt utsatta områden och minska segregation.

Om rapporten och respondenterna

Enkäten gick ut via e-post till DIK:s medlemmar verksamma inom biblioteksområdet och var öppen 1–31 maj 2019. 1 618 personer svarade och svarsfrekvensen var 34 procent. Enkäten var anonym och frågorna handlade om upplevelser av social oro, hot och våld de senaste två åren (maj 2017–maj 2019). Alla citat i rapporten kommer från frisvarsalternativ i enkäten.

83 procent av de som svarat på enkäten är kvinnor, 16 procent är män och 1 procent definierar sig som annat. Det motsvarar könsfördelningen bland DIK:s biblioteksmedlemmar väl. Även åldersfördelningen speglar medlemsgruppen: 24 år eller yngre (1 procent), 25–34 år (16 procent), 35–44 år (28 procent), 45–54 år (26 procent), 55–64 år (26 procent), 65 år eller äldre (2 procent).

Majoriteten av de som svarat på enkäten arbetar på ett folkbibliotek (60 procent). En stor grupp arbetar också på skolbibliotek (17 procent) eller universitets- och högskolebibliotek (15 procent). Resterande respondenter arbetar på specialbibliotek (3 procent), myndighetsbibliotek (2 procent), sjukhusbibliotek (2 procent) eller andra typer av bibliotek (2 procent).

Det finns också en bred spridning vad gäller bibliotekens placering. 39 procent arbetar på ett bibliotek som ligger i en mindre stad med omnejd, 33 procent arbetar centralt i en storstad, 17 procent i en förort till en storstad och 9 procent i landsbygd. 1 procent har svarat annat.

Det är vanligast att arbeta på ett mindre bibliotek med 1–10 anställda (43 procent). Resterande respondenter arbetar på bibliotek med 11–20 anställda (22 procent), 21–30 anställda (10 procent) och fler än 31 anställda (25 procent).

86 procent av de som svarat på enkäten arbetar som bibliotekarie i den öppna verksamheten, medan 8 procent har en stabs- eller chefsfunktion. 6 procent har en annan funktion som till exempel handläggare, biblioteksassistent, pedagog, systembibliotekarie eller IT-bibliotekarie. Det är en större andel män (10 procent) än kvinnor (7 procent) som har en stabs- eller chefsfunktion, trots att bibliotekarieyrket i stort är kraftigt kvinnodominerat.

17 procent av respondenterna har arbetat på bibliotek 6–10 år och 58 procent i 11 år eller mer. De bör därmed ha tillräcklig erfarenhet för att kunna bedöma skillnader under den senaste tvåårsperioden i jämförelse med tidigare år. (10 procent har arbetat på bibliotek i 2 år eller mindre och 15 procent i 3–5 år.)

60 procent av de som svarat på enkäten arbetar på ett folkbibliotek. 17 procent arbetar på ett skolbibliotek och 15 procent på ett universitets- eller högskolebibliotek.

Det är vanligast att arbeta på ett bibliotek i en mindre stad med omnejd (39 procent) eller centralt i en storstad (33 procent), och något mindre vanligt att arbeta i en förort till en storstad (17 procent) eller i landsbygd (9 procent).

Resultat

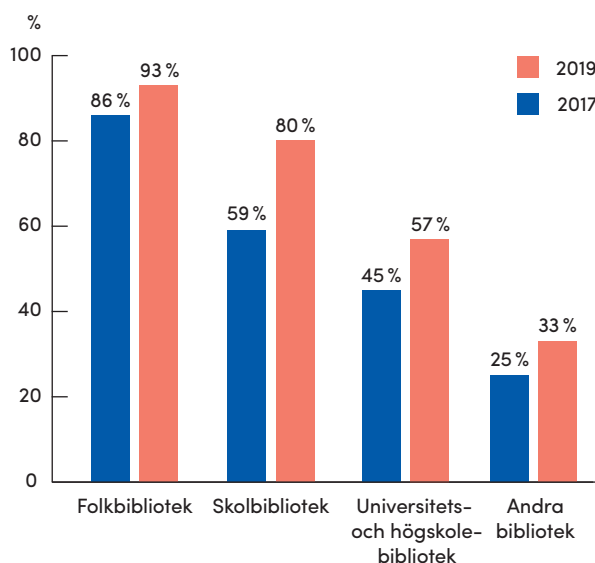
Social oro

Med social oro avses händelser som sker mellan besökare. Det kan vara grupper eller individer som visar respektlöshet mot bibliotekets regler och andra besökare, bråk eller enskilda individer som är onyktra eller aggressiva.

Andelen som upplevt social oro har ökat från 73 procent till 81 procent under den senaste tvåårsperioden. 22 procent svarar att det förekommer dagligen eller flera gånger i veckan. (Figur 1)

Förekomsten av social oro varierar mellan olika typer av bibliotek. På folkbiblioteken har andelen som upplevt social oro ökat med sex procentenheter och ligger nu på 93 procent. På skolbiblioteken syns en kraftig ökning från 59 procent till 80 procent. (Figur 2)

Figur 2. Andel som upplevt social oro de senaste två åren
(Uppdelat på bibliotekstyp)

Majoriteten (77 procent) av de som svarat att social oro förekommit de senaste två åren anger att det hänt några gånger per år. Den sociala oron förekommer något mer frekvent på folkbibliotek än på skolbibliotek. På andra typer av bibliotek som universitets- och högskolebibliotek, myndighetsbibliotek, sjukhusbibliotek eller specialbibliotek förekommer social oro mer sällan och mindre frekvent.

Andelen som upplever social oro är högst bland de som arbetar på ett bibliotek i en förort till en storstad (88 procent) eller i en mindre stad (87 procent). De som arbetar på ett bibliotek centralt i en storstad upplever i lägre grad social oro (72 procent), medan de som arbetar på landsbygden ligger nära medelvärdet (79 procent).

Var fjärde respondent upplever att den sociala oron har ökat de senaste två åren (26 procent). Hälften svarar att social oro förekommer lika ofta (50 procent) och en mindre grupp att den har minskat (5 procent). Drygt var femte respondent svarar att de inte vet (18 procent). På folkbiblioteken är det fler (35 procent) som upplever en ökning, jämfört med skolbiblioteken (22 procent) och övriga bibliotek (6 procent). Här finns inga väsentliga skillnader beroende på var biblioteket är placerat.

De allra flesta upplever att ett förändrat samhälle utanför biblioteket är den främsta orsaken till den sociala oron (66 procent), vilket ligger i linje med den förra rapporten. Det kan exempelvis handla om utanförskap/arbetslöshet, drogproblem, politiska motsättningar eller liknande. Andra orsaker är bibliotekets mål att bli en öppnare mötesplats (8 procent), lokala beslut som till exempel nedlagda fritidsgårdar (7 procent) och förändringar i bibliotekets resurser (5 procent). (Figur 3)

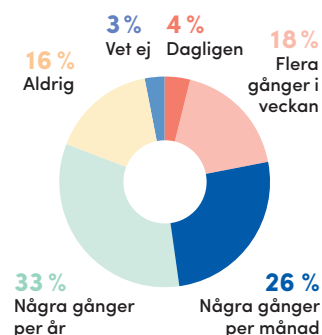
13 procent uppger andra orsaker än svarsalternativen. I frisvaren beskriver respondenterna till exempel att den sociala oron beror på neddragning

Andelen som upplevt social oro har under de senaste två åren ökat från 86 procent till 93 procent på folkbiblioteken, och från 59 procent till 80 procent på skolbiblioteken.

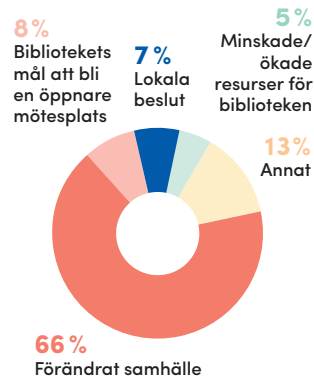
Figur 1. Hur ofta har du upplevt att det förekommit social oro när du arbetat på bibliotek de senaste två åren?

(Samtliga respondenter)

Figur 3. Vad upplever du är den främsta orsaken till den sociala oron?

(Samtliga respondenter)

av personal, att människor mår psykiskt dåligt och har dålig ekonomi, samt en ökad förekomst av droger och missbruk. Flera lyfter också fram att klimatet och mentaliteten människor emellan har förändrats genom minskad hänsyn, omtanke och respekt. Många lyfter fram att biblioteket är en av få öppna platser för allmänheten medan andra verksamheter stänger.

”Samhället har ’dragit sig tillbaka’. Andra myndigheter, andra delar av den kommunala verksamheten samt privata friskolor och andra aktörer hänvisar till biblioteket.”

Bland skolbibliotekarierna beskriver många att elever mår dåligt. Det handlar om stress, psykosociala problem och oro i hemmet, utanförskap, funktionsnedsättningar och elever med flyktingbakgrund som har psykiska svårigheter i bagaget. Även på skolbiblioteken beskriver många att respekten för professionen och varandra har minskat, men också att det saknas vuxen närvaro utöver bibliotekarierna. Det framkommer också att det ibland finns slitningar mellan skolbiblioteket och den övriga skolverksamheten.

”Skolbiblioteket används som rastplats, en del lärare låter ’jobbiga’ elever gå till biblioteket för att slippa dem i klassrummet.”

Aggressivt beteende

70 procent av respondenterna har upplevt aggressivt beteende från besökare under de senaste två åren. Det är en ökning jämfört med 2017 då andelen var 64 procent.

Av de som svarat att de varit med om aggressivt beteende svarar de flesta att det varit riktat mot bibliotekets verksamhet, låneregler eller liknande (28 procent). Många svarar också att det varit riktat mot en kollega, en annan besökare, eller mot dem själva. (Figur 4)

Folkbiblioteken är värst utsatta. Där har 83 procent upplevt aggressivt beteende, vilket är en ökning med tio procentenheter sedan 2017. Aggressivt beteende är vanligt också på skolbibliotek (64 procent), universitets- och högskolebibliotek (51 procent) och andra bibliotek (31 procent).

Andelen som upplevt aggressivt beteende under de senaste två åren är störst bland de som arbetar på bibliotek i en förort till en storstad (83 procent) och minst bland de som arbetar på ett bibliotek i landsbygd (61 procent).

Kränkningar och trakasserier

33 procent uppger att någon uttryckt sig kränkande mot dem i deras yrkesroll under de senaste två åren. Det är färre än för två år sedan då 42 procent uppgav detta.

På folkbibliotek är andelen som upplevt kränkningar högre (41 procent), medan den är något lägre på skolbibliotek (29 procent), universitets- och högskolebibliotek (18 procent) och övriga bibliotek (16 procent).

Det finns också skillnader beroende på bibliotekets läge där kränkningar är vanligast på bibliotek i en förort (46 procent), medan det förekommer mer sällan på bibliotek i en mindre stad (33 procent), centralt i storstad (30 procent) och i landsbygd (27 procent).

Ungefär hälften som upplevt kränkningar uppger att det handlar om ifrågasättande av kompetens (49 procent) och var fjärde anger sexism som skäl (23 procent). (Figur 5) Dessa siffror är i stort sett likvärdiga som för två år sedan.

Kvinnor (34 procent) har i högre grad upplevt kränkande tillmälen än män (27 procent). Bland de som varken definierar sig som kvinna eller man har hela 69 procent upplevt kränkningar. Gruppen innehåller endast 16 individer och resultaten bör därför tolkas med försiktighet. Med det i åtanke är det ändå en alarmerande siffra.

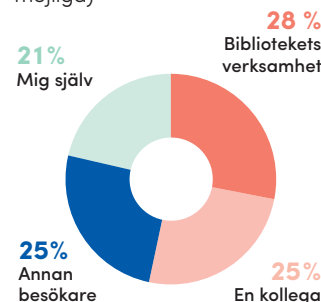
Oavsett kön är ifrågasättande av kompetens den vanligast förekommande kränkningen – 59 procent av männen och 48 procent av kvinnorna anger det som orsak. Därefter kommer sexistiska tillmälen som är betydligt vanligare för kvinnor (25 procent) och de som definierar sig som annat (27 procent), än för män (6 procent). För övriga kränkningar är könsfördelningen jämn.

Frisvaren ger en blandad bild av sexism, åldersdiskriminering, ett allmänt

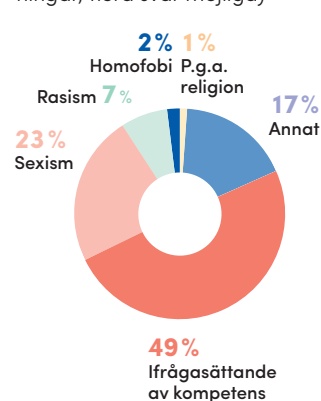
Andelen som upplevt aggressivt beteende har ökat från 64 procent till 70 procent de senaste två åren.

Figur 4. Mot vem/vad har det aggressiva beteendet varit riktat? (Endast de som upplevt aggressivt beteende, flera svar möjliga)

Andelen som utsatts för kränkningar har minskat från 42 procent till 33 procent de senaste två åren.

Figur 5. Hur skulle du kategorisera tillmälet? (Endast de som upplevt kränkningar, flera svar möjliga)

Not till Figur 4 och 5: Eftersom en person kan ha upplevt aggressivt beteende och kränkningar kopplat till flera svarsalternativ har respondenterna kunnat välja flera alternativ på dessa frågor. Här redovisas den procentuella fördelningen av svaren.

respektlöst och hånfullt beteende och ett ifrågasättande av regler och auktoritet.

"Många vill ha specialbehandling/undantag med än det ena än det andra – gratis toa, avskriva skulder, låna hur länge som helst – och blir aggressiva när de inte får som de vill."

20 procent av folkbibliotekarierna och 16 procent av skolbibliotekarierna upplever att förekomsten av kränkande tillmälen har ökat under de senaste två åren. Drygt hälften upplever att det ligger på samma nivå, och 3 respektive 6 procent upplever att kränkningarna har minskat. Svaren är i stort sett likvärdiga sett till var biblioteken är placerade.

"Ofta beror ju kränkningarna på att personen har en allmän frustration mot samhället, var ska man få ur sin frustration – biblioteket..."

I årets enkät fanns också frågor om sexuella trakasserier och övergrepp. Det kan handla om ovälkomna närmanden, tafsande eller kränkande anspelningar och kommentarer av sexuell karaktär. Resultaten visar att drygt var sjätte kvinna (16 procent) har utsatts för sexuella trakasserier eller övergrepp i sitt arbete under de senaste två åren. (Figur 6) Bland män har 2 procent utsatts, och bland de som definierar sig som annat har 18 procent utsatts.

Av de kvinnor som utsatts har det i de flesta fall skett vid ett enstaka tillfälle (83 procent), men så många som 17 procent har utsatts vid flera tillfällen. Sexuella trakasserier och övergrepp är vanligare på folkbibliotek (21 procent av kvinnorna) än skolbibliotek (14 procent av kvinnorna).

I drygt nio av tio fall har förövaren varit en besökare på biblioteket (87 procent). 9 procent har utsatts av en kollega, 1 procent av en chef och 3 procent av någon annan. Det är dock bara kvinnor som utsatts av en chef eller en kollega.

I frisvar framkommer bland annat att anställda får kommentarer, närmanden och inviter av sexuell karaktär från besökare och flera skriver att män porrsurfar och onanerar öppet i biblioteket. Det framkommer också kritik mot hur chefer hanterar sexuella trakasserier.

"Att få höra att man bara ska säga "nej" från sin chef när man berättar om män som gör närmanden och ger oönskade inviter tyder på stor tondövhet."

"Har också upplevt hot och trakasserier från annan kommunanställd (manlig pedagog), men det skedde för längre tid än två år sedan. Arbetsgivaren lät pedagogen jobba kvar och försåg honom med gratis terapi, jag tvingades att flytta, skaffa nytt jobb och skyddad adress."

Hot och våld

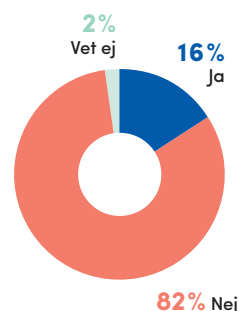
11 procent av respondenterna har tagit emot hot i sin yrkesroll under de senaste två åren. Hot är fortfarande vanligast på folkbiblioteken (14 procent), men har minskat något jämfört med för två år sedan (19 procent). På skolbiblioteken har 11 procent utsatts för hot och på övriga bibliotek är siffran 3 procent.

Det finns inga större skillnader beroende på respondentens kön. Däremot är de som arbetar på bibliotek i en förort till en storstad mer utsatta. Där har 17 procent av folkbibliotekarierna och 22 procent av skolbibliotekarierna utsatts för hot under de senaste två åren.

Majoriteten som har tagit emot hot har gjort det i samband med besök på biblioteket (77 procent). Hot har också kommit via jobbtelefon (11 procent), jobbmejl (5 procent) och bibliotekets sociala medier (2 procent). Ett fåtal har fått hot till sig privat, via mejl, telefon eller sociala medier (2 procent). I frisvar framkommer bland annat att några utsatts för hot utanför biblioteksbyggnaden på väg hem eller fått skriftliga meddelanden lämnade vid sin bostad.

Drygt hälften av folkbibliotekarierna uppger att hot eller hotfulla situationer har förekommit några gånger per år (52 procent) och 16 procent att det förekommit några gånger i månaden. 18 procent av folkbibliotekarierna har aldrig upplevt hot eller hotfulla situationer under de senaste två åren. (Figur 7)

Figur 6. Har du utsatts för sexuella trakasserier eller övergrepp i ditt arbete under de senaste två åren? (Kvinnor)

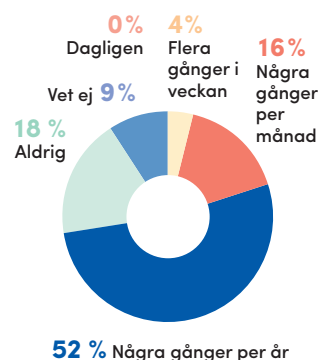

Var femte kvinnlig folkbibliotekarie har utsatts för sexuella trakasserier eller övergrepp i sitt arbete under de senaste två åren.

Andelen av folkbibliotekarierna som utsatts för hot har minskat från 19 procent till 14 procent de senaste två åren.

Figur 7. Hur ofta har det förekommit hot eller hotfulla situationer? (Folkbibliotek)

Bland de som arbetar på folkbibliotek upplever var fjärde respondent (24 procent) att hot eller hotfulla situationer har ökat och hälften (50 procent) att det ligger på samma nivå som för två år sedan. 6 procent upplever att det minskat och 21 procent svarar att de inte vet.

55 procent av folkbibliotekarierna uppger att det förekommit våld eller våldsamma situationer när de arbetat på bibliotek de senaste två åren. Det är en ökning med 16 procentenheter jämfört med den förra rapporten. De flesta uppger att våldsamt hetererna förekommit några gånger per år (42 procent). (Figur 8)

Även bland skolbibliotekarierna har andelen som upplevt våld eller våldsamma situationer ökat kraftigt – från 24 till 42 procent. På andra typer av bibliotek är det mindre vanligt (15 procent). Våld eller våldsamma situationer är vanligast på folkbibliotek som ligger i en förort till en storstad (54 procent) och ovanligast på bibliotek i landsbygd (38 procent).

Det är till största del andra besökare som utsätts för våldet (65 procent), men även personal utsätts ofta (32 procent). (2 procent svarar att de inte vet.)

Hot och påtryckningar kopplade till medieinköp

23 procent av folkbibliotekarierna har upplevt påtryckningar kopplade till medieinköp de senaste två åren. (Figur 9) Det är ungefär samma nivå som för två år sedan (22 procent). Med påtryckningar menas kontakter som på något sätt uppfattats som hotfulla eller befällande, där utrymmet för biblioteket att ta ett självständigt beslut upplevs som ifrågasatt. Tips och önskemål om medieinköp avses alltså inte.

I frisvaren framkommer att många påtryckningar rör högerextrem och rasistisk litteratur. I vissa fall rör de också verk som upplevs som provokativa (till exempel sexuella skildringar) eller som går emot besökarens ideologi (till exempel klimatförändringar, genusfrågor eller fundamentalism), samt nyttgävor av redigerade verk där det förekommer att biblioteken anklagas för censur (till exempel Pippi Långstrump).

”Tonen har ändrats från att det egentligen bara förekom önskemål upplever jag nu att det är en hård ton och krav på inköp osv.”

Ett fåtal (2 procent) har tagit emot rena hot kopplade till medieinköp. Hoten har i första hand framförts vid besök (45 procent), i andra hand via jobbmail (24 procent) eller jobbtelefon (18 procent), och i vissa fall via bibliotekets sociala medier (8 procent). Inga respondenter har tagit emot hot privat.

12 procent av folkbibliotekarierna uppger att bedömningarna kring medieurval har förändrats på grund av påtryckningar under de senaste två åren. Det är något färre än för två år sedan (17 procent).

”Vi har köpt in fler böcker som inte uppfyller våra kvalitetskrav. Ofta redan i förväg för vi vet vilka påtryckningar och hotfulla situationer som uppstår annars.”

I frisvaren skriver många att inköpen också påverkas av debatten i stort, både i biblioteksvärlden och i media. Flera skriver att man köper in böcker för att inte riskera bråk eller kritik, och att det blivit vanligare att både allmänhet och journalister ifrågasätter inköpsbeslut.

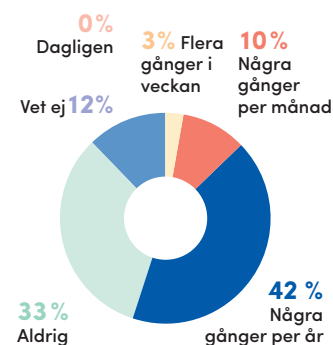
”Vi kan inte längre lita på vår egen kompetens och vårt sätt att göra urval eftersom det närsomhelst kan ifrågasättas och påverkas av andra parter. Jag känner en viss oro över att det ska komma in kontroversiella inköpsförslag och hur jag ska hantera det och vad konsekvenserna sedan blir.”

Det framkommer också att det ställs mer krav på biblioteken att förklara på vilka grunder de gör sina urval. Flera skriver att biblioteket uppdaterat sin medieplan/inköbspolicy och tagit fram nya rutiner för avslag av inköp, gåvor och gallring. Det har gjorts för att minska risken för hot, men också för att utifrån bibliotekets uppdrag kunna motivera varför man gör vissa inköp eller inte. Många lyfter fram detta som positivt. Det framkommer också att många bibliotek diskuterar känsliga inköp mer nu än tidigare.

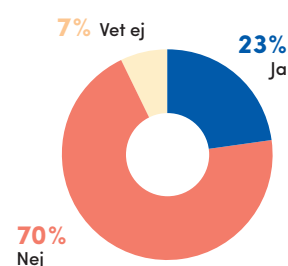

Andelen folkbibliotekarier som upplevt våld eller våldsamma situationer har ökat från 39 procent till 55 procent under de senaste två åren.

Figur 8. Hur ofta har det förekommit våld eller våldsamma situationer? (Folkbibliotek)

Figur 9. Har du upplevt påtryckningar kopplade till medieinköp de senaste två åren? (Folkbibliotek)

12%

av folkbibliotekarierna uppger att bedömningarna kring medieurval har förändrats på grund av påtryckningar under de senaste två åren.

"I det gemensamma bibliotekssystemet har vi fler diskussioner kollegor emellan om vilka böcker vi ska köpa in eller inte, med utgångspunkt i diskrimineringslagen, bibliotekslagen, kommunens egna styrdokument m.m. Vi har också haft gemensamma studiedagar på biblioteken, ett par gånger per år, där olika aspekter av bemötande och värdegrund tagits upp."

Skadegörelse, droghandel och polisanmälan

71 procent av folkbibliotekarierna uppger att det förekommit skadegörelse på biblioteket de senaste två åren. (Figur 10) Det är ungefär lika många som för två år sedan. Skadegörelse är vanligast på folkbibliotek som ligger i en förort till en storstad (78 procent) och förekommer i lägst utsträckning på folkbibliotek i landsbygd (60 procent). På skolbiblioteken uppger 66 procent att det förekommit skadegörelse, och på universitets- och högskolebibliotek är siffran 34 procent.

I frisvaren framkommer att vanliga former av skadegörelse är klotter, uriner, stöld och förstörelse av böcker och teknisk utrustning, förstörelse av möbler och inredning, uppbrutna dörrar, brännmärken/eldning och allmän nedskräpning.

I årets enkät har vi också inkluderat frågor om hot, våld och skadegörelse av rasistisk eller främlingsfientlig karaktär. Det kan exempelvis ta sig uttryck genom att personer bladlar in främlingsfientligt material i böcker eller placerar broschyrer på hyllor.

36 procent av folkbibliotekarierna (Figur 11) och 19 procent av skolbibliotekarierna svarar att det har förekommit de senaste två åren. Vanligast förekommande är det på folkbibliotek centralt i en storstad (55 procent) eller i en förort (40 procent).

I frisvaren skriver många om klotter och affischer med rasistiska och nazistiska budskap, och flera berättar att hakkors ritats i böcker och på väggar eller ristats in i möbler.

"Någon har gömt böcker med antirasistiska och feministiska budskap från utställningar vi haft och ibland ställt dit böcker med rasistiska/nazistiska budskap/bilder."

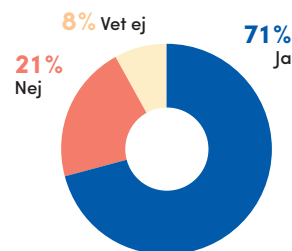
En ny fråga för i år handlar också om droghandel. Det kan handla om öppen försäljning eller genom att droger och pengar göms i böcker och liknande. 47 procent av folkbibliotekarierna svarar att det har förekommit de senaste två åren. 27 procent uppger att droghandeln har skett vid enstaka tillfällen och 20 procent att den varit återkommande. (Figur 12)

Droghandel är absolut vanligast på folkbibliotek centralt i en storstad (62 procent) och ovanligast på bibliotek i landsbygd (24 procent). På andra typer av bibliotek är det inte lika vanligt. 20 procent på skolbiblioteken och 7 procent på universitets- och högskolebiblioteken uppger att droghandel förekommit de senaste två åren.

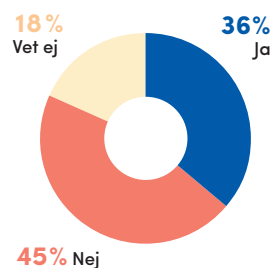
65 procent av folkbibliotekarierna svarar att det förekommit händelser som lett till polisanmälan de senaste två åren. De flesta uppger att det skett vid enstaka tillfällen. (Figur 13) Polisanmälningar är vanligast på folkbibliotek centralt i storstäder (74 procent) och i mindre städer (67 procent).

På skolbiblioteken svarar 25 procent att polisanmälan gjorts de senaste två åren. Det får betraktas som en hög siffra med tanke på att det handlar om barn och ungdomar. Även på universitets- och högskolebibliotek är siffran relativt hög (35 procent).

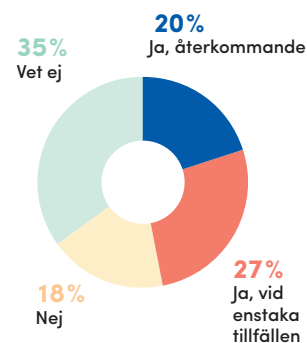
Figur 10. Har det förekommit skadegörelse på bibliotek du arbetat på under de senaste två åren? (Folkbibliotek)

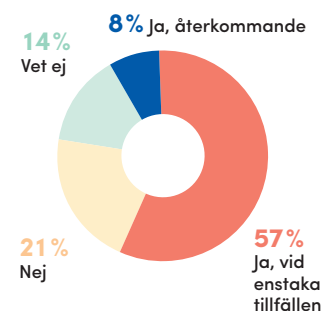
Figur 11. Har det förekommit hot, våld eller skadegörelse av rasistisk/främlingsfientlig karaktär på bibliotek du arbetat på under de senaste två åren? (Folkbibliotek)

Figur 12. Har det förekommit droghandel på bibliotek du arbetat på under de senaste två åren? (Folkbibliotek)

Figur 13. Har det förekommit händelser som lett till polisanmälan de senaste två åren? (Folkbibliotek)

Förebyggande säkerhetsåtgärder

Den vanligaste förebyggande åtgärden på folkbiblioteken har varit att installera larmknapp eller direktnummer för att kalla på väktare eller polis. Många svarar också att personalen fått utbildning i att hantera eventuella situationer, och att väktare eller ordningspersonal funnits på plats. (Figur 14)

Figur 14. Förebyggande säkerhetsåtgärder. (Folkbibliotek)

Åtgärd	Andel
Larmknapp/direktnummer för att kalla på väktare eller polis	70 %
Utbildning för personalen	52 %
Väktare/ordningspersonal	49 %
Samverkan med andra aktörer	41 %
Larmknapp för att kalla på kollegor	31 %
Slutat med ensamarbete	10 %
Inget av ovanstående	5 %
Annat	2 %

Flera alternativ är möjliga vilket gör att antalet svar överstiger antalet respondenter.

Alla förebyggande åtgärder har blivit vanligare de senaste två åren. De åtgärder som ökat mest är installation av larm (från 56 procent till 70 procent), och att samverka med andra aktörer som exempelvis socialtjänst, psykiatri/elevhälsa, skola, polis och fritidsgård (från 28 procent till 41 procent).

I frisvaren för folkbiblioteken anges även insatser som förstärkt bemaning, att biblioteksvårdar finns på plats och att polisen vid enstaka tillfällen gjort rundor på biblioteken.

På skolbiblioteken är det inte lika vanligt med väktare/ordningspersonal (15 procent) och larm (34 procent). Däremot är det ganska vanligt att skolbiblioteket samverkar med andra aktörer i förebyggande syfte (35 procent). I frisvaren nämns bland annat samverkan med lärare och fritidspersonal, och att fler vuxna som skolvårdar eller assistenter finns på plats.

Rutiner, utbildning och handlingsplaner

71 procent svarar att det finns en handlingsplan för hur svåra och hotfulla situationer ska hanteras på deras arbetsplats. Det är en något större andel än den förra rapporten (67 procent). 11 procent svarar att det inte finns en handlingsplan och 18 procent att de inte vet.

Däremot har andelen som uppger att biblioteket har rutiner för att anmäla incidenter minskat från 88 till 82 procent, och bara 45 procent känner att de fått tillräckligt stöd och utbildning för att hantera eventuella svåra och hotfulla situationer. 77 procent av de som har varit med om en incident anser att de fått tillräckligt stöd från sin chef efteråt.

På folkbiblioteken är det fler som har handlingsplaner, rutiner för anmälan och som upplever att de fått stöd för att hantera eventuella svåra situationer, jämfört med skolbiblioteken.

Majoriteten av folkbibliotekarierna (74 procent) anger att man på något sätt har ändrat rutiner eller vidtagit åtgärder till följd av social oro, hot eller våld de senaste två åren. 18 procent svarar att tillräckliga rutiner/åtgärder redan fanns på plats, och 8 procent att inget har gjorts trots att det skulle behövas.

Alla förebyggande åtgärder har blivit vanligare, men särskilt larm och samverkan med andra aktörer.

71%

svarar att det finns en handlingsplan för svåra situationer och 45 procent uppger att de fått tillräckligt stöd och utbildning för att hantera eventuella incidenter.

Figur 15. Ändrade rutiner/vidtagna åtgärder till följd av social oro, hot eller våld de senaste två åren. (Folkbibliotek)

Åtgärd	Antal
Utbildat personalen	44 %
Samverkat med andra aktörer	32 %
Anlitat väktare/ordningspersonal	32 %
Installerat larm/direktnummer för att kalla på väktare eller polis	27 %
Portat/stängt av besökare	18 %
Mer närvarande chefer/bättre dialog på arbetsplatsen	9 %
Ändrat öppettider	7 %
Slutat med ensamarbete	6 %
Stängt arbetsplatsen	5 %
Annat	8 %

Flera alternativ är möjliga vilket gör att antalet svar överstiger antalet respondenter.

På bibliotek där åtgärder har vidtagits har det varit vanligast att utbilda personalen, samverka med andra aktörer som socialtjänst, psykiatri/elevhälsa, skola, polis och fritidsgård och att anlita väktare. I enstaka fall har man stängt biblioteket till följd av social oro, hot eller våld. (Figur 15) Jämfört med för två år sedan syns en ökning i installation av larm, medan övriga åtgärder ligger på ungefär samma nivå.

Bland frisvaren framkommer också andra åtgärder. Till exempel att biblioteksvårdar anställts, att skyltar med nummer till störningsjour satts upp, att betaltoalletter införts eller att man möblerat om. Flera svarar också att mer personal har satts in, antingen som helhet eller under de stökigaste perioderna och på kvällstid.

På skolbiblioteken svarar 63 procent att biblioteket har ändrat rutiner eller vidtagit åtgärder till följd av social oro, hot eller våld de senaste två åren. De vanligaste åtgärderna är även här utbildning för personalen (26 procent) och samverkan med andra aktörer som skola, elevhälsa eller fritidsgård (22 procent).

”Tyvärr är ju många av de sociala problemen som spiller över i biblioteken av sådan karaktär att det är svårt att vara fullt beredd och utrustad, och det brister ju även ute i samhället med hjälp av en redan underbemannad polis osv.”

Resultat av åtgärder

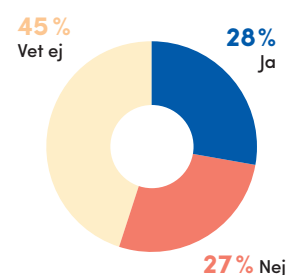
Av de som svarat att åtgärder har vidtagits upplever 28 procent att det har lett till minskad förekomst av social oro, hot och våld. (Figur 16) Ungefär hälften (49 procent) svarar att tryggheten på biblioteket har ökat och att arbetsmiljön har förbättrats. Det är en högre andel jämfört med för två år sedan (36 procent). En förklaring till det är sannolikt att det blivit vanligare att bibliotek genomför åtgärder.

Av samtliga respondenter svarar fyra av tio att de åtgärder som gjorts för att förbättra arbetsmiljön och skapa en tryggare arbetsplats på biblioteket har varit tillräckliga, medan var fjärde anser att de inte varit tillräckliga. (Figur 17)

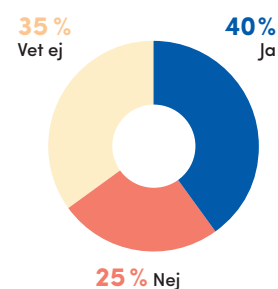
På folkbiblioteken är det färre som tycker att åtgärderna varit tillräckliga (34 procent), än på skolbibliotek (40 procent) och övriga bibliotek (55 procent). Chefer uppger i högre grad att åtgärderna varit tillräckliga (59 procent), jämfört med andra biblioteksanställda (38 procent).

Det finns också skillnader beroende på var biblioteket är placerat. Respondenter som arbetar på bibliotek i mindre städer med omnejd och i förorter till storstäder upplever i högst uträkning att åtgärder har lett till minskad social oro, ökad trygghet och bättre arbetsmiljö. Samtidigt upplever de i högre grad att de åtgärder som gjorts inte varit tillräckliga.

Figur 16. Har åtgärderna lett till minskad förekomst av social oro, hot och våld på biblioteket? (Samtliga respondenter)

Figur 17. Har åtgärderna för att förbättra arbetsmiljön och skapa en tryggare arbetsplats varit tillräckliga? (Samtliga respondenter)

Önskemål om åtgärder

I frisvaren efterfrågas fler och andra åtgärder. Många lyfter fram att bemaningen har dragits ned eller att mer resurser behövs, både för att kunna ha mer personal i biblioteket, och för att kunna samarbeta med exempelvis socialtjänst, psykiatri och polis.

”Vi är för lite personal i tjänst. Personal används till andra arbetsuppgifter än att tjänstgöra ute i biblioteket vilket varit en trend under många år. Kraftiga budgetneddragningar gör att många får sluta. Vi blir för få kvar.”

Mer personal är också en förutsättning för att ensamarbete inte ska förekomma, vilket många lyfter som en viktig åtgärd. Men ensamarbete är utbrett. 60 procent av folkbibliotekarierna svarar att det förekommer att de arbetar själva ute i biblioteket. Det är en ökning med tolv procentenheter jämfört med för två år sedan. Så många som 35 procent av folkbibliotekarierna arbetar ensamma dagligen eller flera gånger i veckan.

Det är absolut vanligast att arbeta ensam på folkbibliotek i landsbygd, vilket sannolikt beror på att de har färre anställda. Där svarar 74 procent av folkbibliotekarierna att de arbetar ensamma dagligen eller flera gånger i veckan.

”Alla tillfällen man arbetar ensam är jobbiga och även om man kan larma så vet man inte när de kommer. Sist tog det 20 minuter, det är länge om man är ensam i en dålig situation.”

Andra åtgärder som önskas är ökad närvaro av chefer och mer stöd från ledning, tydligare rutiner, utbildning i hur man bemöter krävande besökare och människor med olika svårigheter, översyn av lokalerna för att det inte ska finnas undanskymda platser, ökad rondering och mer närvaro av och snabbare tillgång till väktare. Flera lyfter också att mer verksamhet är ett bra sätt för att minska stöket, exempelvis aktiviteter riktade till ungdomar.

Återkommande är också att det behövs en större medvetenhet om hur sociala problem i samhället påverkar biblioteket. Man efterlyser mer samverkan och fler samhällsfunktioner där alla är välkomna, exempelvis medborgarkontor och barn- och ungdomsverksamhet.

”Det skulle behövas mer förebyggande åtgärder med andra aktörer. Att kommunen fokuserade mer på ett tryggare samhälle med mindre sociala problem och utslagning.”

I år har vi också inkluderat en fråga om portning av besökare. 49 procent av alla svaranden tycker att det är en bra åtgärd för att få bukt med besökare som återkommande stör ordningen. (Figur 18) I frågan har vi inte specificerat hur portningen ska gå till eller om den ska vara permanent eller tillfällig. I frisvaren framkommer att många tolkat portning som en tillfällig avvisning över dagen eller för en kortare period.

Svaren är i stort sett likvärdiga oavsett var biblioteket är placerat. Där emot är det något fler på folkbibliotek (49 procent) som tycker att portning är en bra åtgärd jämfört med skolbibliotek (45 procent), och de som jobbar på större bibliotek är generellt mer positivt inställda än de på mindre bibliotek. Män (54 procent) är mer positiva till portning än kvinnor (48 procent).

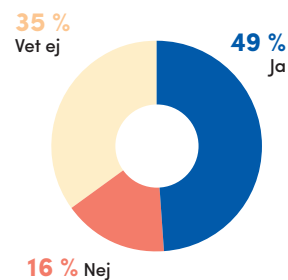
I frisvaren träder en blandad syn fram, och många känner sig splittrade. Bland de som är positiva till portning framhålls att det i vissa fall är den enda utvägen för att få bukt med besökare som återkommande stör, förstör, hotar eller trakasserar, och att det är en fråga om trygghet för både personal och andra besökare. Många lyfter också att det är en fråga om demokrati – ”de som vill ha lugn ska inte behöva vända i dörren för att mera utåtriktat oroliga människor dominerar lokalen”. Samtidigt betonar många att det ska vara en tillfällig åtgärd och att besökaren efter en tid ska ”få en ny chans”, och att det bästa är om portningen kan kombineras med andra åtgärder från till exempel polis eller socialtjänst.

”Om vi ska jobba mot vårt mål kan vi inte hantera samma situation eller samma person flera gånger om och om. Det kräver mycket energi och tid av oss, tid som redan inte räcker till.”

60%

av folkbibliotekarierna svarar att det förekommer att de arbetar ensamma ute i biblioteket. Mer än var tredje gör det dagligen eller flera gånger i veckan.

Figur 18. Tycker du att portning är en bra åtgärd för att få bukt med besökare som återkommande stör ordningen? (Samtliga respondenter)

”Även om jag inte kan säga att jag tycker det är en bra metod på lång sikt att porta personer från biblioteket tycker jag det är ett problem att vi i min kommun i väldigt liten grad kan påverka vissa besökares möjligheter att störa personalen och verksamheten. En besökare som upprepat visar porr för andra besökare kan vi inte stänga av från att använda bibliotekets datorer. På mitt bibliotek finns inga ordningsvakter tillgängliga, vi kan ringa väktare men de kan befinna sig i en annan kommun och kan ofta behöva minst en halvtimme på sig för att kunna komma till oss. Jag känner mig maktlös, ibland har vi lugna perioder men andra perioder kommer samma personer flera gånger om dagen och ”terroriserar” oss och besökarna utan att vi kan göra så mycket. Kränkande ord, medveten skadegörelse och återkommande provokationer tär på mig. Vid ett tillfälle blev min kollega spottad på.”

Bland de som är negativa till portning menar många att det inte är förenligt med bibliotekens demokratiska uppdrag att vara öppna för alla. Alla ska ha samma möjlighet att ta del av information och kunskap, men också att till exempel förtidsrösta. Respondenterna lyfter också rent praktiska problem som att bibliotekarier inte kan eller ska agera ordningsvakter och slänga ut människor, och att det är svårt att hålla koll på portade besökare och neka dem att komma in igen (”dörren är ju öppen”). Portning skulle kräva ständigt närvaro av vakter vilket många anser varken är önskvärt eller ekonomiskt genomförbart.

”Det placerar biblioteket och bibliotekarierna i en roll som jag anser att vi inte ska ha. Är det vi som ska ha koll på vem som är portad eller ha en vakt på heltid? Det riskerar att skapa ytterligare situationer som upplevs som obehagliga, till exempel om vi måste avvisa någon som är portad. Det stämmer dåligt in med vår utbildning och yrkesroll.”

Många lyfter också att det redan finns möjlighet att tillfälligt avvisa besökare som är stökiga genom att tillkalla väktare eller polis, och i värsta fall göra en anmälan till polis eller socialtjänst. Det finns också möjlighet att markera mot mindre överträdelser, exempelvis genom att spärra lånekortet eller neka åtkomst till datorer. Återkommande är också att respondenterna ser portning som en åtgärd som bara angriper symptomen, och inte kommer åt grundorsakerna till oro och stök.

”Alla ska vara välkomna hos oss, att inte få en andra chans löser inga problem. Många av de stökigaste besökarna upplever sannolikt att andra instanser i samhället redan har gett upp om dem.”

Trygghet och hälsa

Trots förekomsten av oroliga situationer, hot, våld och trakasserier anger de allra flesta respondenter att de alltid (39 procent) eller oftast (58 procent) känt sig trygga på arbetsplatsen de senaste två åren. (Figur 19) Siffrorna är i linje med den förra rapporten. Andelen som alltid känner sig trygga är högre bland män (48 procent) än kvinnor (37 procent).

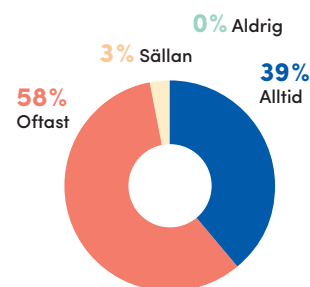
På folkbiblioteken är det färre som alltid känner sig trygga (26 procent), jämfört med skolbibliotek (43 procent) och andra bibliotek (68 procent). Det är också färre som alltid känt sig trygga på folkbibliotek i en förort till en storstad (22 procent) och centralt i en storstad (24 procent), jämfört med folkbibliotek i mindre städer med omnejd (27 procent) eller på landsbygden (31 procent).

”Jag som bibliotekarie förväntas kunna möta människor med svåra problem och det kan jag inte, har inte verktygen. Jag har själv fått börja träna självförsvar för att kunna känna mig trygg i min tjänstemannaroll.”

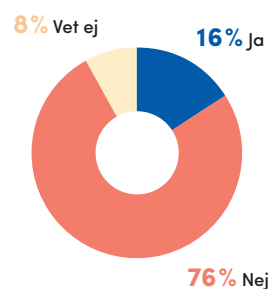
16 procent av alla respondenter uppger att deras hälsa påverkats negativt av social oro, hot eller våld på arbetsplatsen de senaste två åren. (Figur 20) Bland folkbibliotekarierna är siffran 21 procent och bland skolbibliotekarierna 16 procent. På folkbibliotek i förorter till storstäder är andelen högre (27 procent), jämfört med bibliotek på andra platser där andelen i genomsnitt är 19 procent.

Det är något fler kvinnor (16 procent) som uppger att deras hälsa

Figur 19. Har du känt dig trygg på de bibliotek du arbetat på de senaste två åren? (Samtliga respondenter)

Figur 20. Har din hälsa påverkats negativt av social oro, hot eller våld på arbetsplatsen de senaste två åren? (Samtliga respondenter)

Var femte folkbibliotekarie svarar att deras hälsa har påverkats negativt av social oro, hot eller våld på arbetsplatsen de senaste två åren.

påverkats negativt jämfört med män (14 procent). Även om det är få respondenter som definierar sig som annat än kvinna eller man (16 personer), är det värt att notera att andelen vars hälsa har påverkats negativt är betydligt högre i denna grupp (44 procent).

I frisvaren framkommer att många känner stress, oro och ångest på grund av otrygghet och en påfrestande psykosocial arbetsmiljö. Många skriver att det går ut över fritiden, och att de har svårt att varva ned efter jobbet och att sova. Några skriver att de drabbats av panikångestattacker, utmattning eller depression, och tvingats sjukskriva sig. Det blir tydligt att hälsan påverkas både av oro, hot och våld i sig, och av att se och möta människor i behov av hjälp som samhället inte tar hand om. Ett flertal respondenter känner också en oro för att inte få det stöd de behöver från chefer.

"Får koncentrationssvårigheter och blir trött av den sociala oron, får dåligt samvete och mår dåligt över att man inte kan hjälpa ungdomarna."

"Det blir svårt att slappna av och känna sig trygg i arbetet när du aldrig vet när nästa orosmoment dyker upp. Det leder till långvarig stress, olustkänsla och nedstämdhet."

Måendet påverkar i sin tur förstås också arbetslusten och flera skriver att de känner en ovilja att gå till jobbet, och att de funderat på att byta yrke. Många lyfter också att rollen som bibliotekarie förändras och man förväntas möta och hantera människor med många olika svårigheter.

35 procent av folkbibliotekarierna och 38 procent av skolbibliotekarierna upplever att oro och oordning på biblioteket gör att de får mindre tid att jobba med sina ordinarie arbetsuppgifter. (Figur 21) Andelen är högst bland de som arbetar på folkbibliotek i en förort till en storstad (46 procent).

Var femte folkbibliotekarie (20 procent) och skolbibliotekarie (20 procent) har någon gång de senaste två åren bytt eller funderat på att byta jobb på grund av social oro, hot eller våld på biblioteket de arbetar på. (Figur 22) Det är något fler än föregående rapport då siffran var 19 procent bland folkbibliotekarier, och 16 procent bland skolbibliotekarier.

Bland de som arbetar på ett bibliotek i en förort är siffran högre (27 procent), jämfört med bibliotek på andra platser (i genomsnitt 14 procent).

"Jag håller på att utbilda mig till arkivarie mycket på grund av den osäkerhet jag känner i arbetet utåt i biblioteket. Mest pga sexism från besökare och stökiga besökare."

"Jag har redan bytt jobb pga oro på min förförda arbetsplats (folkbibliotek). Nu arbetar jag sen några år på högskolebibliotek och kommer inte arbeta på folkbibliotek igen."

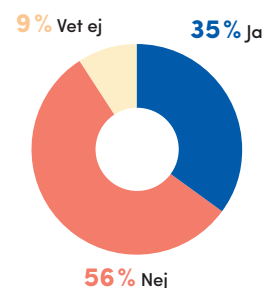
Enkäten om arbetsmiljön har väckt ett stort engagemang och många tankar och känslor. Drygt 300 respondenter har valt att lämna en avslutande kommentar. Nedan är ett axplock av dessa, som visar att det trots den negativa utvecklingen också finns positiva exempel.

"Drar man ner och stänger ner psykvård, fritidsgårdar och gör människor hemlösa, så måste ju dessa människor ta sig någonstans. Låt det kosta på centrala kommunala medel. Jag har inte kompetens att bemöta psykiskt sjuka, missbrukare, stökiga ungdomsgäng. Jag är utbildad för att arbeta med läsfrämjande och litteratur!"

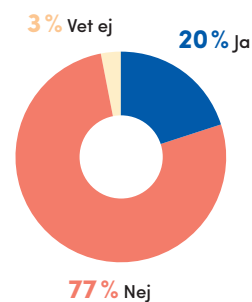
"Jag vill vara bibliotekarie. Istället är jag idag bankman, försäkringskassa, arbetsförmedling och migrationsverk. Som medmänniska kan jag inte neka dessa människor hjälp. Som bibliotekarie vill jag bara hänvisa dem vidare. Problemet är att de nämnda institutionerna inte hjälper dessa människor. Biblioteket har blivit den sista anhalten."

"När nedmontering av andra samhällsfunktioner sker i glesbygdsmiljö märks denna oro direkt på biblioteket (som en av få kvarvarande öppna platser)."

Figur 21. Upplever du att oro och oordning gör att du får mindre tid att jobba med dina ordinarie arbetsuppgifter? (Folkbibliotek)

Figur 22. Har du någon gång de senaste två åren bytt eller funderat på att byta jobb på grund av social oro, hot eller våld på biblioteket du arbetar på? (Folkbibliotek)

"För trygga och välfungerande bibliotek krävs också resurser, inte minst PERSONAL! Nedsänkningar av personal i öppen verksamhet rimmar mycket illa med de utmaningar folkbiblioteken står för med sin öppna demokratiska mötesplats! Alla tycker att det är så fantastiskt med bibliotek, men då måste det också satsas på rejäl bemanning. Annars går vi under."

"För drygt ett år sedan flyttade vi till nya lokaler som ligger bättre till i samhället, detta har medfört en tryggare arbetsmiljö och mindre social oro. Så på det hela taget sker det väldigt lite incidenter här, dock vet jag andra bibliotek i kommunen som har det värre."

"Upplever en betydlig förbättring bl.a. efter att kommunens satsat på en ungdomsgård."

"99 procent av all kontakt som jag har med våra besökare är positiv och det är nog idag ett av de bästa serviceyrkena som man kan ha."

Avslutning

Utvecklingen på biblioteken är ett ansvar för hela samhället

Rapporten visar att förekomsten av social oro, hot och våld har ökat under de gångna två åren. Återkommande i frisvaren till enkäten är att andra samhällsinstanser så som psykiatri, missbruksvård och ungdomsverksamhet drar ned på sin verksamhet, samtidigt som samhällsservice blir mindre tillgänglig. Det gör att utsatta människor i högre grad söker sig till biblioteken. Bibliotekarier får hantera mer utsatthet, stök och oro, men förväntas också hjälpa till med sådant som egentligen ligger utanför bibliotekens uppdrag som bank- och myndighetsärenden. Många lyfter att arbetsglädjen svalnar när möjligheten att göra det man egentligen är utbildad för minskar.

I frisvaren är det också många som lyfter ekonomiska nedskärningar och minskad bemanning som orsaker till ökad social oro. Bilden av nedskärningar kan bekräftas av en undersökning från Biblioteksbladet¹ som visar att nästan en fjärdedel av landets kommuner minskat sin biblioteksbudget 2019. Statistik från Kungliga biblioteket visar också att de offentligt finansierade biblioteken har blivit färre, och att andelen bemannade skolbibliotek har minskat (från 41 procent 2017, till 37 procent 2018).² Det är en oroande utveckling. Mindre resurser och personal ger förstås mindre tid till förebyggande arbete och samverkan med andra verksamheter, och kan också vara en bidragande orsak till att ensamarbete blivit vanligare.

Budgetnedskärningar är ofta mest påtagliga i områden som redan är socialt utsatta, och på vissa orter blir biblioteken den enda öppna platsen kvar för allmänheten. Det kan vara en bidragande orsak till att vi i årets undersökning ser att social oro, skadegörelse, hot och våld är mer förekommande på bibliotek som ligger i en förort till en storstad, än på andra platser. Här krävs kommunala och statliga insatser för att minska utsatthet och segregation, fler öppna platser för barn och unga, och insatser för människor med psykisk ohälsa och missbruk.

Utvecklingen kring påtryckningar kopplade till medieinköp är oroväckande, oavsett om påtryckningarna är politiskt motiverade (till exempel högerextrem litteratur eller genusfrågor), religiöst motiverade (till exempel verk som uppfattas som provokativa), eller bara ett uttryck för ett samhälle där människor är allt mer vana att få som de vill. Att medieurvalet påverkas av påtryckningar underminerar bibliotekariernas bedömningar och i förlängningen deras yrkesroll. För att medarbetare ska känna sig trygga med att

¹ Biblioteksbladet, Enkät: Bistrare tider för biblioteken, mars 2019

² Kungliga biblioteket, Bibliotek 2018

motivera inköp och avslag krävs att biblioteken har policyer och rutiner som är tydligt grundade i bibliotekens uppdrag.

Det är också oerhört allvarligt att hot, våld och skadegörelse av rasistisk och främlingsfientlig karaktär är utbrett på biblioteken. Rasistiska och nazistiska budskap gör att biblioteken inte är en trygg plats för alla. Arbetsgivare måste ta detta på allvar och polisanmäla händelser. Detsamma gäller den höga förekomsten av sexuella trakasserier och övergrepp. Att så många som var femte folkbibliotekarie har utsatts under de senaste två åren är inte acceptabelt. Här måste arbetsgivare fullfölja sin skyldighet att förebygga, utreda och åtgärda trakasserier och diskriminering.

Mot bakgrund av den negativa utvecklingen kring social oro och andra problem på biblioteken är det kanske inte så konstigt att nästan hälften av respondenterna är positiva till portning av besökare som återkommande stör ordningen. I frisvaren blir det tydligt att många känner en uppgivenhet kring att inte kunna göra något åt besökare som gång på gång stör, förstör, hotar eller trakasserar.

Lagen tillåter idag inte portning från biblioteken, men frågan har nyligen behandlats i en statlig utredning³. Där föreslås att det ska gå att neka tillträde till biblioteket om det finns risk att personen kommer att begå brott, trakassera, väsentligt störa verksamheten eller orsaka betydande skada. Förbudet ska utfärdas av åklagare efter en utredning och gälla i högst ett år.

DIK har lämnat ett remissyttrande⁴ till lagförslaget som förbundet anser rimmar illa med bibliotekens lagstadgade och demokratiska uppdrag att vara tillgängliga för alla – en rättighet som blir allt viktigare i ett samhälle med allt färre platser som är kostnadsfria och öppna för alla. Ett tillträdesförbud skulle heller inte komma åt grundorsakerna till problemen, vilket många respondenter också påtalar i sina frisvar. En långsiktig lösning kräver istället satsningar på de verksamheter som på olika sätt ansvarar för samhällets utsatta, så som missbruksvård, psykiatri och elevhälsa, socialtjänst, medborgarkontor, barn- och ungdomsverksamhet med mera. Biblioteket ska inte vara samhällets sista utpost.

Även om det inte är tillåtet eller önskvärt att porta besökare permanent är det viktigt att biblioteken har möjlighet att tillfälligt avvisa personer genom att tillkalla väktare eller polis. Det är dock viktigt att det är just en tillfällig åtgärd, och att det aldrig är bibliotekariens uppgift att avhysa någon. Om problemen är omfattande kan det krävas väktare under hela öppettiden, och det är då arbetsgivarens ansvar att tillgodose detta. Om någon begår brott ska det alltid polisanmälas och därmed få följder.

Bibliotekens uppdrag är stort och komplext. De ska verka för det demokratiska samhällets utveckling genom att bidra till kunskapsförmedling och fri åsiktsbildning, samt främja litteraturens ställning och intresset för bildning, upplysning, utbildning och forskning⁵. För att uppnå det och samtidigt säkra en trygg arbetsmiljö, är tillräckliga resurser en nödvändighet. Demokrati är inte gratis.

Mer resurser gör att biblioteken kan undvika ensambemanning och öka kompetensen kring hur hotfulla situationer kan hanteras. Samtidigt ger det personalen möjlighet att bygga relationer med och arrangera aktiviteter för lokalbefolkningen, vilket kan leda till en lugnare miljö. Med mer resurser finns också större möjlighet till samverkan med andra verksamheter som skola, fritidsgård och socialtjänst.

Trots den tydligt negativa utvecklingen är det viktigt att komma ihåg att det också är många bibliotek som inte har problem med social oro, hot eller våld. Situationen varierar mellan olika bibliotek och beroende på utvecklingen i lokalsamhället, och flera beskriver också en positiv utveckling där den sociala oron har minskat genom ett aktivt arbete i kommunen eller på biblioteket. För att lära av varandra och sprida goda exempel på metoder som fungerar behövs mer samverkan mellan kommuner och bibliotek.

Det här är tredje gången DIK gör en undersökning för att belysa arbetsmiljön på bibliotek runt om i landet, och vi kommer att fortsätta följa och synliggöra utvecklingen.

³ Straffrättsliga åtgärder mot tillgreppsbrott och vissa andra brott, Ds 2019:1

⁴ DIK, Portning på bibliotek är inte rätt lösning, 2019

⁵ Bibliotekslag (2013:801)

Arbetsmiljöarbete ska ske systematiskt

Varje arbetsgivare är enligt Arbetsmiljölagen och Arbetsmiljöverkets föreskrifter skyldig att bedriva ett systematiskt arbetsmiljöarbete. I det ingår att utforma arbetsmiljön så att hot och våld förebyggs, undersöks, åtgärdas och följs upp. Arbetet ska göras utifrån fysiska, psykosociala och digitala aspekter.

Avgörande är att identifiera och kartlägga risker, se till att den säkerhetsutrustning och de rutiner som behövs för att minimera riskerna finns på plats, samt att upprätta krishanteringsrutiner för händelser då hot och våld ändå förekommer. Det är också avgörande att personalen känner till rutinerna och vet hur de ska agera om en situation uppstår.

Oron för att bli utsatt för hot och våld på arbetet är en psykisk belastning som också i sig påverkar arbetsmiljön negativt. Det ska arbetsgivaren förebygga så mycket det går. Här är bland annat analys av sjukfrånvarostatistik, tillbud och tillbudsrapporter mycket viktigt.

Att motverka sexism, trakasserier och diskriminering ska vara en del av det systematiska arbetsmiljöarbetet, och täcks också av Diskrimineringslagen. Arbetsgivaren ska ha riktlinjer och rutiner för att förhindra trakasserier och diskriminering, och är skyldig att utreda händelser och vidta de åtgärder som krävs. Arbetsgivaren eller medarbetaren kan också göra en anmälan till Polisen eller Diskrimineringsombudsmannen (DO).

Fysiska aspekter:

- lokalernas utformning och tillträde till lokaler
- inredning och utrustning
- tillgång till larm och andra tekniska hjälpmedel som fungerar

Organisatoriska och sociala aspekter:

- säkerhetsrutiner
- kunskap om/utbildning i hur hotfulla situationer ska hanteras
- tillgång till stöd när situationen kräver det
- ledarskap
- organisation och bemanning
- attityder och normer
- arbetsuppgifter och psykisk belastning

Digitala aspekter

- Precis som vid fysiska hot ska det finnas kända rutiner för hur hot och kränkningar i den digitala arbetsmiljön ska hanteras.
- Av rutinerna ska tydligt framgå att arbetsgivaren inte accepterar att personalen utsätts för hot och kränkningar, och att polisanmälan görs vid allvarliga händelser.

Arbetsgivaren har alltid huvudansvaret, men det är medarbetarna som i första hand är utsatta och som bäst kan förutse riskerna. För ett meningsfullt systematiskt arbetsmiljöarbete ska därför arbetsgivare, personal och skyddsombud föra dialog. Personalmöten och arbetsplatsträffar är bra forum för det, och även individuella utvecklings-/medarbetarsamtal ska ha utrymme för frågor om hot och våld.

Arbetstagare har också krav på sig enligt Arbetsmiljölagen och genom anställningsavtalet. De ska medverka i arbetsmiljöarbetet, delta i genomförandet av beslutade åtgärder och följa de rutiner som finns. De ska använda de skyddsanordningar som behövs och iaktta den försiktighet som krävs för att undvika och förebygga ohälsa eller olycksfall. Medarbetare ska påtala riskerna i arbetsmiljön för arbetsgivaren, och det är också viktigt att ta upp händelser av hot, våld, sexuella trakasserier och diskriminering.

Det lokala skyddsombudet och den lokala DIK- eller Sacoföreningen på arbetsplatsen deltar också aktivt i arbetsmiljöarbetet och driver frågor om kartläggning och undanröjande av risker. Skyddsombudens uppgift är att bevaka arbetsmiljön för arbetstagarnas räkning, delta i arbetsmiljöarbetet för att förebygga ohälsa och att begära de åtgärder som behövs.

Tips!

Arbetsmiljöverket har tagit fram en användbar [checklista](#) med alla steg från riskinventering och åtgärder, till rutiner för stöd om något sker: "Kartlägg riskerna för hot och våld i arbetsmiljön" (ADI 553).

DIK utbildar skyddsombud och lokala fackliga företrädare i Arbetsmiljölagen och praktiskt arbetsmiljöarbete. Ombudsmännen på DIK:s kansli stöttar också lokala skyddsombud och fackliga företrädare i hur de konkret bevakar arbetsmiljön och ställer krav på åtgärder. Kontakta oss via fraga@dik.se om du har några funderingar.

Referenser

[Arbetsmiljölagen](#)

[Arbetsmiljöverkets föreskrift om våld och hot i arbetsmiljön \(AFS 1993:2\)](#)

[Biblioteksbladet, Enkät: Bistrare tider för biblioteken, 2019](#)

[Bibliotekslagen](#)

[DIK, Portning på bibliotek är inte rätt lösning, 2019](#)

[Diskrimineringslagen](#)

[Kungliga biblioteket, Bibliotek 2018](#)

[Straffrättsliga åtgärder mot tillgreppsbrott och vissa andra brott, Ds 2019:1](#)

DIK:s tidigare rapporter om arbetsmiljön på biblioteken

[Vi är bibliotekarier - inte psykologer eller socialarbetare, 2015](#)

[Biblioteken speglar samhället, 2017](#)